

Małgorzata Kopeć, Leszek Żygadło

Badania wielokulturowego stanowiska Piskorzówek 14, gm. Domaniów, woj. dolnośląskie

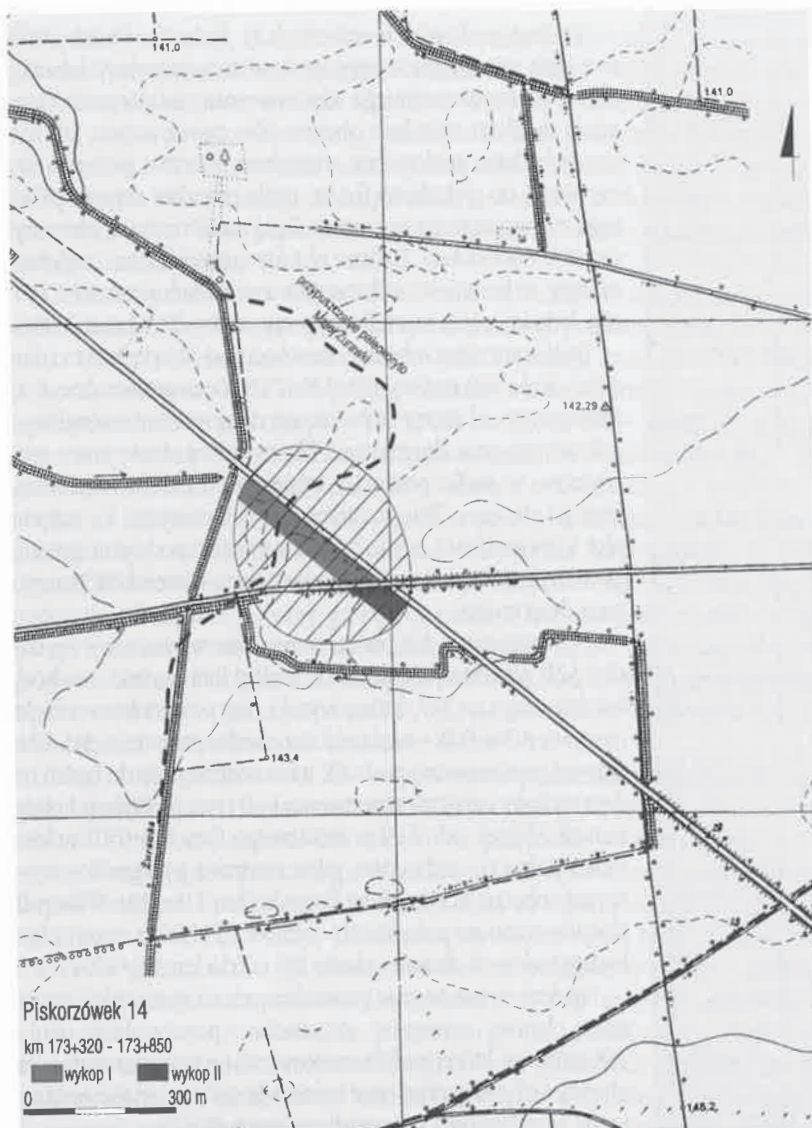
Stanowisko nr 14 w Piskorzówku, gm. Domaniów (nr 49 na obszarze 84-29) zostało odkryte w wyniku prospekcji terenowych prowadzonych w ramach badań AZP. Ślady osadnictwa w tym miejscu stwierdzono na przestrzeni ok. 15,0 ha, po obydwu stronach drogi wyznaczającej przebieg dzisiejszej autostrady A-4 (ryc. 1). Zebrano wówczas materiał ceramiczny, który zakwalifikowano do kultury łżyckiej, wczesnego i późnego średniowiecza oraz ogólnie do pradziejów (dokumentacja w Archiwum PSOZ Wrocław).

W związku z odkryciami, przed przystąpieniem do budowy autostrady, sporządzono w Zespole Badań Ratowniczych Instytutu Archeologii i Etnologii PAN we Wrocławiu ekspertyzę ukazującą wpływ tej inwestycji na stanowiska archeologiczne rozpoznane w bezpośrednim sąsiedztwie planowanego ciągu komunikacyjnego (B. Gediga, A. Kosicki 1996). Piskorzówek 14 zakwalifikowano w tym opracowaniu do strefy A, narażonej w trakcie prac budowlanych na bezpośrednie zniszczenie i w związku z powyższym wytypowano do badań sondażowych, które wykonano w 1996 r. W obrębie stanowiska założono 20 sondaży o wymiarach 1,0 x 1,0 m. W wykopach nie stwierdzono obecności nieruchomych obiektów archeologicznych. Pomimo to uznano, że podczas wykonywania prac ziemnych konieczny jest na stanowisku nadzór archeologiczny. Nadzór sprawowany w 1998 r. przez mgr E. Drużyłowskiego w trakcie budowy północnego pasa jezdni drogi A-4, nie przyniósł jednak pozytywnych rezultatów w postaci odkryć obiektów nieruchomych czy też zabytków archeologicznych.

W związku z planami przystąpienia do prac ziemnych na południowym pasie autostrady, stanowisko zostało preliminowane do wyprzedzających badań ratowniczych. Celem dokładnego określenia obszaru przyszłych wykopalisk ekipa Zespołu Badań Ratowniczych przeprowadziła w lutym 2000 r. szczegółowe badania powierzchniowe na części stanowiska leżącej w granicach inwestycji i w jej bezpośrednim sąsiedztwie (ryc. 2)*.

W początkach marca 2000 r. rozpoczęto na wytypowanym do badań obszarze mechaniczne usuwanie próchniczej warstwy gleby. Wykopaliska na stanowisku podjęto 15.03 i prowadzono do 02.06.2000 r. Pracami archeologicznymi w terenie kierowała współautorka niniejszego sprawozdania, a opiekunem i konsultantem naukowym był prof. dr hab. B. Gediga. Nadzór nad przebiegiem prac sprawowali dr L. Żygadło i mgr A. Kosicki z Zespołu Badań Ratowniczych IAE PAN Oddział we Wrocławiu.

*Ryc. 2, 4-9 zamieszczone są na str. 360-362 kolorowej wkładki

Ryc. 1.
Piskorzówek, stan. 14,
gm. Domanów,
woj. dolnośląskie.
Lokalizacja stanowiska
ze zrekonstruowanym
przebiegiem paleokoryta
Małej Żurawki,
wg. H. Chmala.
(Rys. D. Bobak)

Wspomniane stanowisko położone jest na Równinie Wrocławskiej na wysokości 141,2-143 m n.p.m. Badany teren obejmuje płaską wysoczyznę morenową, natomiast jego zachodnia i północno-zachodnia część wchodzi w dno doliny Małej Żurawki. Jeszcze na mapach topograficznych wydanych przed I wojną światową rzeka ta w omawianym regionie tworzy naturalne wielkopromienne zakole, podczas gdy na analogicznych mapach z czasów II wojny światowej (Topographische Karte, 1 : 25000, Bl. Rotbach, Berlin 1941) zakole to ścięte jest po cięciuwie przepokopem. Skanalizowanie rzeki miało więc najprawdopodobniej miejsce po 1936 r. w związku z budową ówczesnej autostrady. Przebieg paleokoryta Małej Żurawki można odtworzyć na podstawie analizy map topograficznych i zdjęć lotniczych, z których wynika, że starorzecze obwodzi stanowisko od strony zachodniej i północno-zachodniej (ryc. 1).

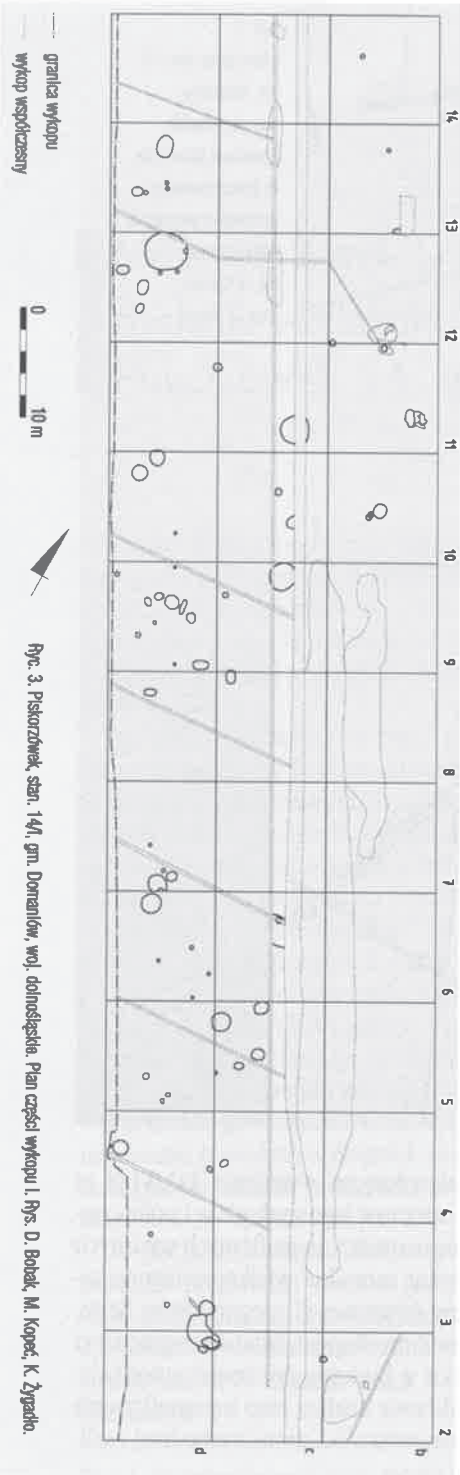

Fig. 3. Piekorzówek, stan. 147, gm. Domanów, woj. dolnośląskie. Plan części wykopu I. Rys. D. Bonak, M. Kopeć, K. Żygadło.

Według geologów niemieckich (J. Behr, O. Tietze 1912) w rejonie stanowiska występowały wyłącznie utwory lessopodobne z okresu ostatniego zlodowacenia, na których wykształciła się gleba określana obecnie jako czarna ziemia. Jak wykazały badania geologiczne wierzchnia pokrywa glebowa rzeczywiście, do głębokości 0,4 m, miała charakter utworu pylastego, wzbogaconego w humus. Skalą macierzystą tej gleby był utwór lessopodobny. Badane obiekty archeologiczne zagłębione były w kompleks sedymentów zwałowych piasków i żwirów lodowcowych w strefie wysoczyznowej (H. Chmal 2000a).

Badaniami objęto obszar o szerokości od 30,0 do 38,0 m i długości około 500 m (km 173+320-173+850 na autostradzie A-4) przylegający od strony południowej do nowo wybudowanego północnego pasa drogowego. W pierwszym etapie prace prowadzono w strefie pomiędzy istniejącą od okresu międzywojennego drogą, a linią rozgraniczającą inwestycję. Po zdjęciu płyt i stwierdzeniu konieczności wymiany pod nimi gruntu, powierzchnia badań została powiększona o szerokość starego pasa drogowego.

Poza autostradą A-4 obszar stanowiska wyznaczony wg badań AZP, przecina przebiegająca wzdłuż linii wschód - zachód, lokalna droga nr 337, której wysoki nasyp wiaduktu – obiekt mostowy A(Mo)026 – rozdzielał stanowisko na dwie części. Dlatego też postanowiono podzielić teren wytypowany do badań na dwa wykopy oznaczone numerami I i II (ryc. 1). Wykop I obejmował odcinek od obiektu mostowego (km 173+650) w kierunku północno-zachodnim, gdzie naturalną jego granicę wyznaczało obecne koryto Małej Żurawki (km 173+310). Wykop II zlokalizowano na południowo-wschód od obiektu mostowego badając odcinek długości około 130 m (do km 173+850).

Ogółem, w trakcie prac prowadzonych na stanowisku, w obrębie obydwu wykopów, przebadano powierzchnię około 158 arów, na której zadokumentowano i wyeksplorowano 94 obiekty archeologiczne oraz liczne wkopy nowożytnie związane m. in. z budową autostrady w latach 30-tych.

Na ruchomy materiał zabytkowy pozyskany z eksploracji nawarstwień kulturowych oraz obiektów archeologicznych składały się w przeważającej części ułamki ceramiki (1443 fragmenty), kości zwierzęce (450 fragmentów) oraz bryłki polepy (209). Ponadto zainwentaryzowano: wisior z zęba, fragment przeszlika, 2 krążki wykonane z fragmentów ceramiki, przedmioty kamienne (2 podkładki kamienne, fragment ośelki, 4 krzemienie) oraz kości ludzkie z grobów.

Jak wykazały przeprowadzone badania południowo-wschodnia część stanowiska uległa silnemu zniszczeniu na skutek intensywnej orki prowadzonej prostopadłe do

krawędzi wysoczyzny, w kierunku dna doliny Małej Żurawki. W tym miejscu zadokumentowana głębokość obiektów archeologicznych była bardzo mała i rzadko przekraczała 0,5 m.

Obiekty odsłonięte w wykopie I koncentrowały się w obrębie arów 10-14b, 2-11c, szczególnie zaś wzdłuż pasa arowego, oznaczonego na siatce literą d, leżącego bezpośrednio przy granicy inwestycji (ryc. 3). Ich liczba wyraźnie malała w kierunku północnej jezdni autostrady i rzeki Małej Żurawki. W obrębie wspomnianego wykopu odkryto 2 obiekty o charakterze sepulkralnym i 78 o charakterze osadniczym. W wykopie II stwierdzono obecność dalszych 14 jam postłupowych występujących w dużym rozproszeniu.

Zadokumentowane w wykopie I obiekty nie wykroczyły w zasadzie poza poziomę 142 m n. p. m. wyznaczającą krawędź wysoczyzny, którą od obecnego przebiegu rzeki Małej Żurawki dzieli odległość około 150 m. Jednakże koryto tego ciek przed regulacją znajdowało się znacznie bliżej i stanowiło północną i północno-zachodnią granicę osadnictwa stwierdzonego na stanowisku Piskorzówek 14.

Obydwa obiekty grobowe – nr 16 (ar 9c) i nr 23 (ar 8d) – ujawniono przy południowo-wschodniej granicy wykopu, w niewielkim od siebie oddaleniu (w odległości ok. 11 m). Zarys stropu jamy grobowej nr 16 miał kształt zbliżony do owalnego, o wymiarach 0,8 x 0,65 m, z dłuższą osią zorientowaną na linii południowy-zachód – północny-wschód. Szkielet znajdował się bardzo płytko i kości miednicy były widoczne już na poziomie uchwycenia zarysu obiektu w stropie calca (142,24 m n.p.m.). W całości szczątki zmarłego odsłonięto na głębokości 142,17 m n.p.m. Zwłoki, zorientowane podobnie jak dłuższa oś jamy grobowej, ułożone były na prawym boku, w pozycji silnie podkurczonej z dłońmi usytuowanymi na wysokości twarzy. Zgięte w kolanach nogi pochowanego podciągnięto dodatkowo ku górze, co spowodowało nienaturalne wygięcie kręgosłupa. Szkielet zachował się bez czaszki, a w jamie grobowej nie odkryto również jej fragmentów (ryc. 4). Ponadto w wypełnisku obiektu nie stwierdzono obecności żadnych zabytków.

Drugi obiekt grobowy – nr 23 – miał w rzucie poziomym zarys zbliżony do prostokąta z zaokrąglonymi narożnikami o wymiarach 1,15 x 0,54 m i był zorientowany dłuższą osią na linii południowy-wschód – północny-zachód. Także i w tym przypadku szczątki zmarłego znajdowały się bardzo płytko. W trakcie doczyszczania powierzchni ara uchwyciono zarys jamy grobowej, odsłaniając jednocześnie fragment czaszki (na głębokości 142,24 m n.p.m.) oraz kości lewej stopy (na głębokości 142,17 m n.p.m.). Pełny obrys szkieletu był widoczny nieco niżej, na poziomie 142,12 m n. p. m. Pochówek zorientowany był również wzdłuż osi południowy-zachód - północny-wschód z twarzą skierowaną na północny-zachód. Dolne kończyny były ugięte w kolanach i jeszcze silniej podciągnięte ku górze niż zmarłego w pierwszym grobie, niemal na wysokość klatki piersiowej (prawa noga była mocniej podkurczona od lewej). Zwłoki spoczywały częściowo na boku i tylko tułów był lekko przekręcony, tak że zmarły leżał na brzuchu, z kończynami górnymi ugiętymi w łokciach i podciągniętymi pod klatkę piersiową (ryc. 5). Z wypełniska jamy grobowej nr 23 pochodzą śladowe ilości węgla drzewnego. Nie stwierdzono natomiast obecności zabytków archeologicznych.

Na podstawie wstępnych analiz antropologicznych przeprowadzonych, bezpośrednio na wykopie przez mgr S. Gronkiewicza z Zakładu Antropologii PAN we Wrocławiu ustalono, że w obiekcie nr 23 pochowano starszego osobnika (ryc. 5). W przypadku zmarłego z grobu nr 16 nie określono jego wieku, a jedynie stwierdzono, że był on osobą dorosłą. Kości goleni w pierwszym z wymienionych obiektów nosiły ślady cięcia. Jak już wspomniano, drugi szkielet był niekompletny, bez czaszki, a na zachowanych kręgach szyjnych nie odkryto śladów cięcia.

Fakt wystąpienia szkieletów tuż pod próchniczym poziomem gleby nie odzwierciedla w żaden sposób pierwotnego zagłębienia grobów w podłoże i jest bez wątpienia wynikiem odorania, które miało miejsce w tej części stanowiska. Zniszczenie jam grobowych, niemal do poziomu złożenia zwłok, mogło spowodować również naruszenie zabytków archeologicznych wchodzących w skład

wyposażenia grobowego, przede wszystkim ceramiki. W takim przypadku, w obrębie jamy grobowej, należałoby się spodziewać chociażby przydennych części naczyń. Wydaje się więc najbardziej prawdopodobne, że zmarłych nie wyposażono w żadne dary, których obecność moglibyśmy zarejestrować w trakcie badań wykopaliskowych.

Pozostałe obiekty archeologiczne odkryte w Piskorzówku 14 to wyłącznie doły posłupowe o średnicy do około 0,6 m i większych rozmiarów jamy zagłębione w podłoże¹.

Na stanowisku zadokumentowano w sumie 47 śladów po słupach. Największa ich koncentracja wystąpiła na wykopie I w obrębie arów 5-7d, 9-10d, 12-13d. Mimo obecności stref intensywniejszego występowania tego typu obiektów nie jesteśmy w stanie określić wzajemnych związków funkcjonalnych pomiędzy nimi. Na możliwości interpretacyjne w tym zakresie ogromny wpływ ma stopień dewastacji stanowiska przez głęboką orkę, która mogła doprowadzić do zupełnego zniszczenia płyczej posadowionych słupów.

Za prawdopodobną uznać można jedynie rekonstrukcję budowli (budynek I) na planie trapezu o wymiarach boków około 2,9 x 3,2 x 3,6 x 4,9 m znajdującą się w obrębie ara 6d, której narożniki tworzące konstrukcję nośną wyznaczały obiekty nr 5, 8, 9 i 26 (ryc. 10). W wypełniskach wspomnianych dołów brak było jakichkolwiek zabytków archeologicznych. Z eksploracji warstwy kulturowej i z położonych w najbliższym sąsiedztwie jam pozyskano ceramikę z młodszej epoki brązu i okresu halsztackiego oraz młodszego okresu przedrzymskiego i tylko w tak szerokich ramach można datować opisywaną budowlę słupową.

Wspomniany budynek miałby powierzchnię około 11 m². Jego szkielet nośny tworzyły 4 nieregularnie rozstawione, znajdujące się w znacznej odległości, słupy narożne, co wyklucza raczej możliwość postawienia ścian w technice sumikowo-łątkowej. Jednym z możliwych rozwiązań, zastosowanych przy ich budowie, jest konstrukcja plecionkowa. Niezachowanie się słupków pomocniczych pomiędzy elementami nośnymi może być wynikiem płytszego zazwyczaj posadawiania tych pierwszych (J. Pyrgała 1972, s. 146 i n.). W przypadku wykonania ścian plecionkowych za jedyną możliwą formę zadaszienia należałoby uznać dach jedno- lub dwuspadowy, którego więźba wspierałaby się na poziomych belkach spoczywających na narożnych słupach, spełniających wówczas jednocześnie rolę soch. Podobną funkcję odgrywały takie słupy w lekkiej konstrukcji szalasowej, w której jak pisał K. Moszyński ... *dach jest jednocześnie ścianami, a ściany – dachem* (K. Moszyński 1928, s. 105, rys. 12). Poziome belki stanowiły wówczas podparcie dla pochyło ułożonych drewnianych dranic opartych jednym końcem na ziemi. Pośrodku tak wznoszonych szalasów, spotykanych w kulturze ludowej jeszcze w ubiegłym wieku, znajdowało się palenisko (K. Moszyński 1928, s. 105). Jednoizbowe domy, niewiele różniące się od szalasów pasterskich, spotykane były np. w Bułgarii jeszcze w ostatnich dziesięcioleciach XIX w. (Ch. Vakarelski 1965, s. 94). Nieobecność śladów paleniska w obiekcie z Piskorzówka można tłumaczyć zniszczeniem poziomu użytkowego takiego budynku lub jego sezonowym charakterem.

Na omawianym stanowisku przebadano również 5 jam (nr 13, 19, 72, 75, 77), które można uznać za obiekty półziemiankowe. Zarysy wszystkich uchwycono w stropie calca, na głębokości około 0,2-0,3 m od obecnego poziomu gruntu.

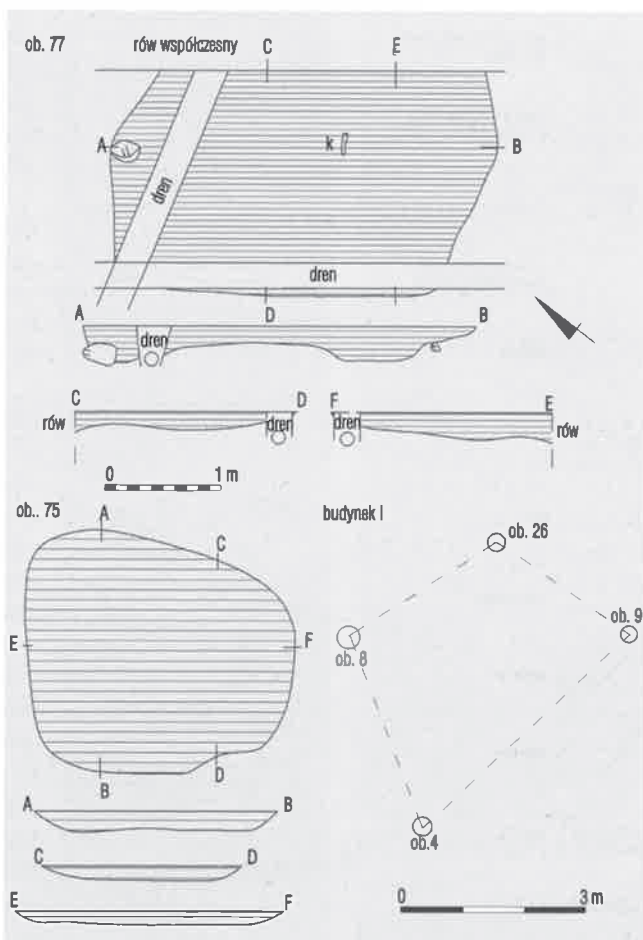
Najlepiej zachowaną półziemianką jest jama nr 19 (ar 12d), która miała kształt zbliżony do owalu o wymiarach 4,04 x 3,62 m (ryc. 6). Dłuższą osią zorientowana była po linii północny-wschód – południowy-zachód. Obiekt był nieckowato zagłębiony w podłoże i osiągał w południowo-zachodniej części maksymalną głębokość 0,56 m, wypływając się w kierunku północno-wschodnim do głębokości 0,25 m. Poza uchwyconym zarysem jamy, w odległości ok. 0,5 m od jej południowo-wschodniej krawędzi znajdowały się dwa ślady po słupach – nr 41 i 42. Już w trakcie eksploracji północno-

¹ Wyjątek stanowi obiekt nr 25 o średnicy zaledwie 0,3 m zaliczony do jam o charakterze zasobowym.

wschodniej części półziemianki wydzielił się kolejny dół postłupowy – nr 32 (ryc. 6). Ceramika naczyniowa pozyskana w trakcie eksploracji jamy nr 19 jest typowa dla kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego.

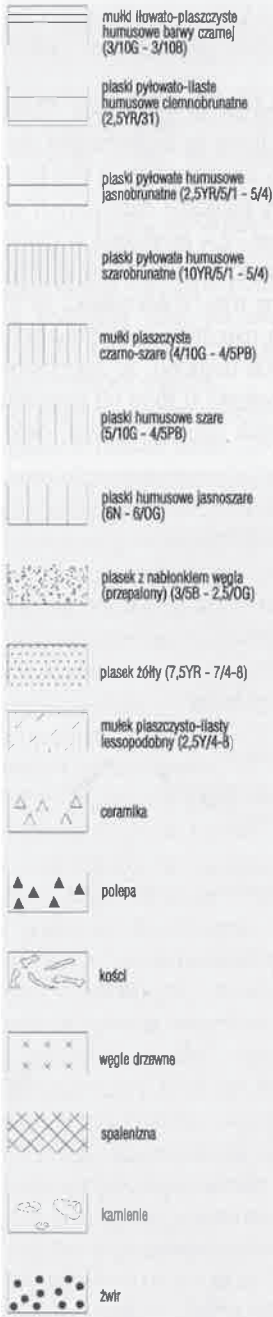
Za zachowane jedynie partie spągowe półziemianek można uznać obiekty nr 13 (ar 6d), 72 (ar 11c), 75 (ar 9c) i 77 (ar 6c). Pierwsza z nich była płaskodenną niecką z dnem na maksymalnej głębokości 0,18 m, o kolistym kształcie w rzucie poziomym i średnicy około 2 m (ryc. 12). Z eksploracji jej wypełniska pozyskano kilka fragmentów ceramiki ludności kultury łużyckiej datowanych na młodszy okres epoki brązu-okres halszacki. Kolejny obiekt tego typu – nr 72 – przybierał w rzucie poziomym formę owalu o wymiarach: 2,0 x 1,8 m, zagłębionego nieckowato w podłoże na 0,12 m. Jama została zniszczona w części centralnej przez współcześnie wykopany rów. Półziemianka nr 75 miała w rzucie poziomym kształt przypominający trapez o zaokrąglonych narożnikach i wymiarach: 2,06 x 1,88 x 1,34 m (ryc. 10:2). Na podstawie założonych cięć profilowych ustalono, że zagłębiona część miała lekko skośnie opadające ścianki i niemal płaskie dno na głębokości 0,16 m od poziomu stropu calca. Obiekty nr 72 i 75 nie dostarczyły zabytków archeologicznych umożliwiających określenie ich chronologii. Natomiast z

eksploracji nawarstwień kulturowych z najbliższego otoczeniu pochodzą przeważnie fragmenty ceramiki kultury łużyckiej, datowane na młodszy okres epoki brązu-okres halszacki. Kolejna jama – nr 77 – w typie półziemiankowym zachowana była również częściowo. Jej północno-wschodnią partię zniszczył współczesny rów o szerokości 1,0 m (ryc. 10). Wydaje się, że obiekt miał pierwotnie kształt zbliżony do czworokąta z zaokrąglonymi narożnikami. Długość założenia na poziomie stropu calca, wzdłuż osi północny-zachód – południowy-wschód, wynosiła 3,04 m, a wzdłuż osi północny-wschód – południowy-zachód mogła osiągać ponad 2,0 m (1,44 do krawędzi rowu). W przekroju pionowym półziemianka miała lekko łukowate ukształtowane dno zagłębione od 0,12 do 0,2 m w całość z niewielkimi przegłębieniami – do 0,3 m – przy północno-zachodniej i południowo-wschodniej ścianie. W jego wypełnisku znajdowały się fragmenty ceramiki kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego.

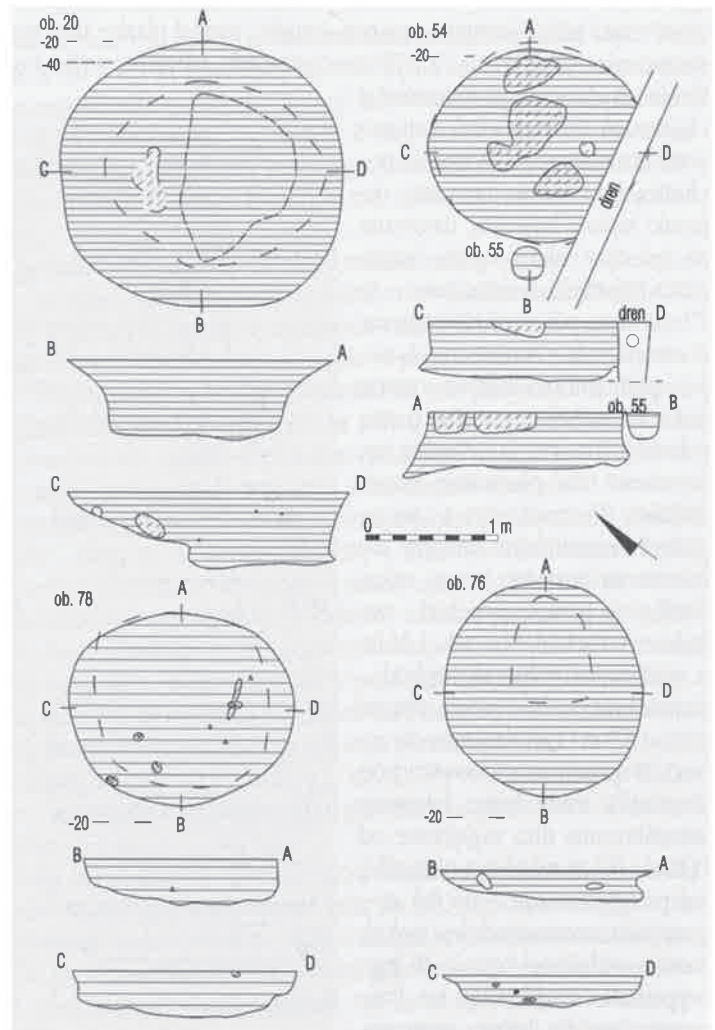
Ryc. 10. Piskorzówek, stan. 14/I, gm. Domanłów, woj. dolnośląskie. Rzuty poziome i przekroje obiektów – półziemianek nr 77 i 75 – oraz rekonstrukcja budynku słupowego. Rys. D. Bobak, M. Kopeć.

Legenda do rycin 10 - 13

Powierzchnia przydennych partii obiektów z Piskorzówka wynosiła od około 3,2 do 9,5 m². J. Pyrgała (1972, s. 163) zalicza zbliżone rozmiarami, jednak zachowane na znacznie większą głębokość, budynki w typie półziemiankowym z Kołozębia do kategorii obiektów gospodarczych. Taką interpretację funkcjonalną w przypadku jam z Piskorzówka potwierdzałby fakt, że nie znaleziono w nich żadnych śladów po paleniskach czy też innych urządzeniach grzewczych. Ich braku nie można wytłumaczyć stopniem zniszczenia, gdyż partie spągowe obiektów zachowały się przynajmniej do głębokości 0,12 m i ewentualne pozostałości po tego typu urządzeniach zostałyby zaobserwowane w trakcie eksploracji. Poza gospodarczym przeznaczeniem pod uwagę należy

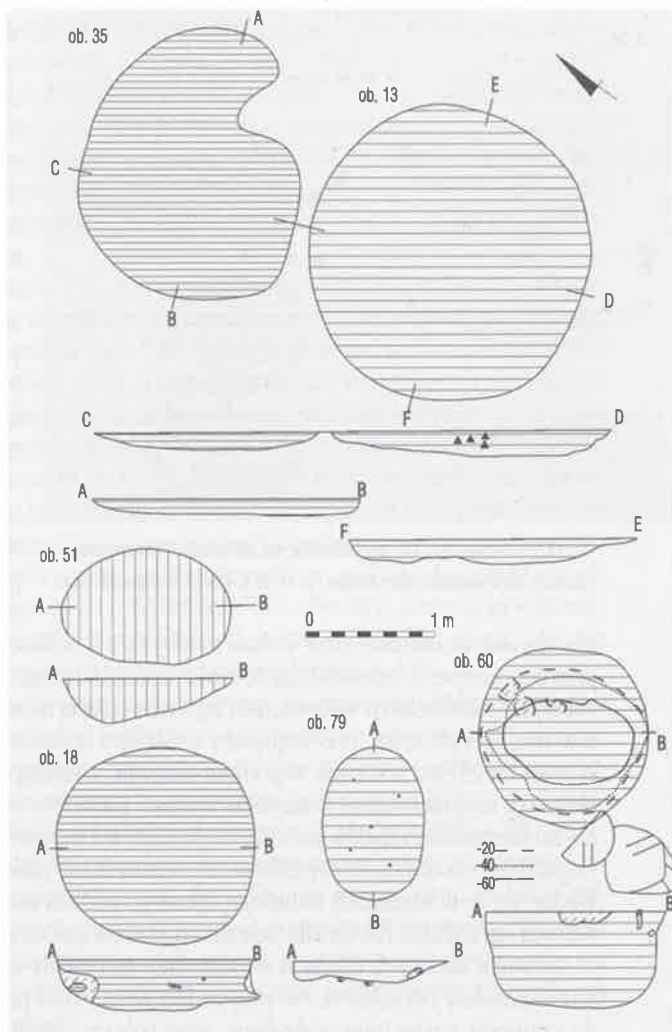

Ryc. 11. Piskorzówek, stan. 14/I, gm. Domanów, woj. dolnośląskie. Rzuty poziome i przekroje jam o przeznaczeniu gospodarczym - nr 20, 54, 78, 76. Rys. D. Bobak, M. Kopeć.

brać również sezonowe wykorzystywanie pólziemianek jako jam mieszkalnych. Funkcję taką mogła pełnić najprawdopodobniej stosunkowo duża pólziemianka nr 19, chociaż i pozostałe posiadają powierzchnię powyżej 3 m², która zdaniem J. Michalskiego (1983, s. 151) jest wystarczająca do uznania jamy za mieszkalną.

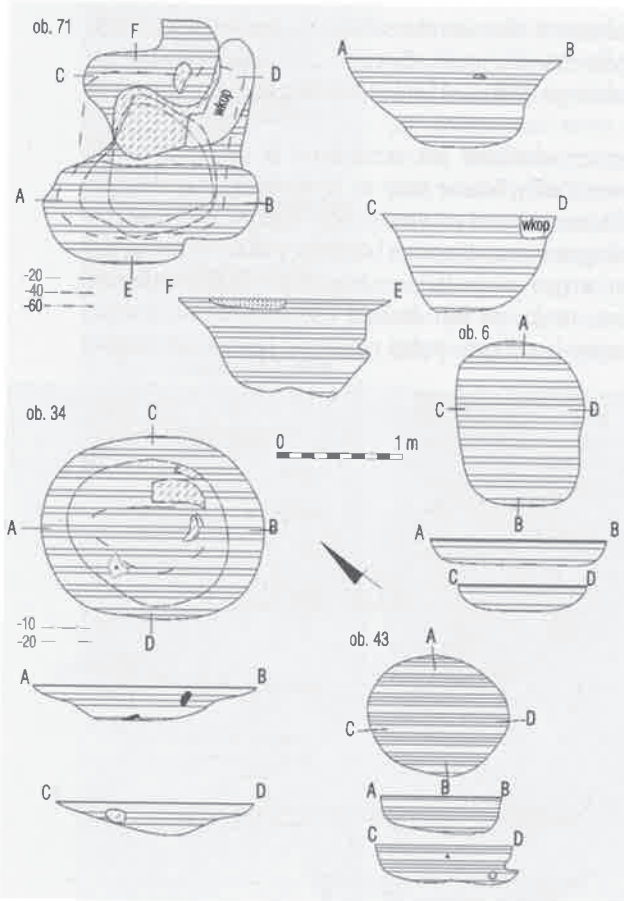
Rekonstrukcja naziemnych części wymienionych obiektów jest utrudniona ze względu na ich szczątkowy stan zachowania. Przy południowo-wschodniej ścianie jamy nr 19 wystąpiły dwa doły posłupowe, których związek funkcjonalny z tym obiektem nie jest oczywisty. Brak śladów regularnie rozmieszczonych słupów, które mogłyby pełnić funkcję konstrukcji nośnej budynku wskazywałby na zastosowanie innego rozwiązania. Ściany mogły być w tym przypadku wzniesione w technice zrębowej. W północno-wschodniej części opisywanej pólziemianki (na linii dłuższej osi) stwierdzono również obecność dołu posłupowego, któremu nie towarzyszył analogiczny słup po stronie przeciwnej, mogący wskazywać na obecność słemia wspierającego dach. Wykluczając takie podparcie zadaszenia za najbardziej prawdopodobną uznać można konstrukcję krokwiową dachu. Przy założeniu sezonowego użytkowania tych obiektów należy brać pod uwagę również lekką budowlę w typie szałasowym, która nie musiała pozostawić czytelnym dla nas do dziś śladów. Takie rozwiązanie wymagało znacznie mniejszego nakładu pracy i użycia posłedniejszej jakości budulca. Zastosowanie jednej z dwóch wymienionych konstrukcji możliwe jest w przypadku pozostałych obiektów interpretowanych jako pólziemianki.

Cechą charakterystyczną większości budynków wziemnych jest niewielka liczba lub wręcz zupełny brak zabytków w ich wypełniskach. Ma to najprawdopodobniej związek z uchwyceniem tylko przydennych partii obiektów do głębokości nie większej niż 0,2 m. Jedynie lepiej zachowany obiekt nr 19 dostarczył dużej liczby zabytków (489 fragmentów ceramiki, 17 pokonsumpcyjnych kości zwierzęcych, 2 kamienie szlifierskie, fragment oselki, okrusz krzemienisty i 93 fragmenty polepy), która koncentrowała się w warstwach eksplorowanych do głębokości 0,4 m od stropu calca, podczas gdy w części spągowej znajdowało się jedynie kilkanaście ułamków naczyń, co może świadczyć o wtórnym użyciu porzuconej pólziemianki jako śmietniska.

Ryc. 12. Piskorzówek, stan. 14/I, gm. Domanłów, woj. dolnośląskie. Rzuty poziome i przekroje jam o charakterze gospodarczym - nr 35, 13, 51, 18, 79, 60. Rys. D. Bobak, M. Kopeć.

Ryc. 13. Piskorzówek, stan. 14/I, gm. Domaniów, woj. dolnośląskie. Rzuty poziome i przekroje jam o charakterze gospodarczym - nr 71, 34, 6, 43. Rys. D. Bobak, M. Kopeć.

tów nie odkryto śladów, które wskazywałyby na ich produkcyjny charakter. Wydaje się więc najbardziej prawdopodobne, a potwierdzają to także analogie etnograficzne (K. Moszyński 1967, s. 241-243), że większość zagłębionych w ziemię jam tego typu służyła niewątpliwie do przechowywania pokarmu i surowców. Specyficznym, pod względem wielkości i sposobu magazynowania żywności, obiektem zasobowym (nr 25) jest wkopane w podłoże naczynie, z którego zachowała się przydatna partia o średnicy około 0,2 m umieszczona w niewiele większej jamie (rys. 8). Poza nim w żadnej innej zbadanej jamie nie zaobserwowano śladów po zadaszeniach czy też wewnętrznych konstrukcjach izolujących przestrzeń magazynową od działania czynników zewnętrznych lub zabezpieczających ściany przed zawaleniem się. Wydaje się, że w warunkach stabilnego, spoiściego podłoża lessowego, z jakim mamy do czynienia na omawianym stanowisku, nie istniała potrzeba dodatkowego umacniania ścian głębszych jam zasobowych.

Na wielu badanych osadach stwierdzono, że obiekty zasobowe często były wtórnie wykorzystywane jako doły odpadkowe. W przypadku większości jam tego typu z Piskorzówka 14 nie mamy do czynienia z tego typu praktykami, gdyż tylko w obiektach nr 54 i 76 znaleziono po kilkadziesiąt fragmentów ceramiki i kości. W pozostałych wypełniakach ilość zabytków była znacznie mniejsza lub nie było ich w ogóle.

Na stanowisku Piskorzówek 14/I/2000 wystąpiło także 40 większych rozmiarów jam (nr 1, 6, 11, 17, 18, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 65, 71, 73, 76, 78, 79), których funkcja może być określona ogólnie jako gospodarcza (ryc. 8, 9; 11; 12; 13). Obiekty tej kategorii grupują się w południowo-wschodniej części stanowiska, w obrębie arów 5c, 3-7d, 9d, 10d, 12d, 13d, a pojedyncze jamy wystąpiły na arach 2b, 10b, 11b, 13b i 18b. Powierzchnia zadokumentowanych rzutów poziomych większości z nich osiągała od 1 do 2 m². Zarysy jam przybierały różnorodny kształt; najczęściej zbliżony do owalnego czy elipsoidalnego (np. nr 18, 20, 34, 43, 54, 60, 76, 78), rzadziej prostokątnego (np. nr 38) lub nieregularny (np. nr 1, 71) i miały przeważnie nieckowate, nieregularne lub płaskie dno. Zachowana głębokość obiektów wynosiła od 0,1 do 0,78 m, ale tylko w dwóch przypadkach (nr 60 i 78) przekraczała 0,5 m. Było to najprawdopodobniej wynikiem podkreślanego już zniszczenia stanowiska głęboką orką.

Dokładniejsze określenie funkcji wymienionych jam jest dosyć trudne, gdyż najczęściej jedyną przesłanką do takiej interpretacji jest kształt przekroju i głębokość wkopania w podłoże. W wypełniku badanych obiektów

Zabytki ruchome pozyskane w trakcie badań to niemal wyłącznie fragmenty ceramiki naczyniowej, kości zwierzęce i ludzkie oraz polepa. Chronologię poszczególnych obiektów archeologicznych określono na podstawie pozostałości naczyń ceramicznych, które stanowiły ok. 70 % całości materiału zabytkowego. Gros zabytków tego rodzaju dostarczyły wypełnienia obiektów nieruchomych. Znacznie mniejszy jest udział ceramiki z nawarstwień kulturowych. Na podstawie analizy cech technologicznych i morfologicznych tej kategorii zabytków można wydzielić kilka faz zasiedlenia przebadanej części stanowiska.

Najstarsze ślady pobytu grup ludzkich w tym miejscu wiążą się z okresem młodszego neolitu. Materiał ceramiczny typowy dla kultury amfor kulistych, na który składało się z 27 fragmentów naczyń, wystąpił w obiekcie oznaczonym numerem 1, zlokalizowanym na południowo-wschodnich obrzeżach wykopu I (ary 2-3c-d). Wymieniona jama została naruszona przez 3 obiekty ludności kultury lużyckiej, datowane na młodszy okres epoki brązu-okres halsztacki – obiekty nr 28, 29, 31 (ryc. 7). Pojedyncze fragmenty ceramiki z młodszej epoki kamienia (kultura pucharów lejkowatych i amfor kulistych) wystąpiły także na wtórnym złożu w obiektach nr 22 (ary 5c/5d), 25 (ar 9d), 30 (ar13d), 34 (ary 17c/17d) oraz w warstwie kulturowej. Ponadto 1 ułamek naczynia z warstwy kulturowej został zakwalifikowany do kultury ceramiki wstęgowej rytej. Wobec faktu przebadania części stanowiska kwestią otwartą pozostaje charakter osadnictwa neolitycznego w tym miejscu. Mogło ono mieć charakter krótkotrwałej penetracji, bądź odkryte ślady wyznaczają peryferyjną część większych osad. Poruszone zagadnienie dotyczy zresztą wszystkich zarejestrowanych na stanowisku śladów pobytu grup ludzkich także w młodszych okresach.

Wiele przesłanek wskazuje na to, iż kolejną fazę osadnictwa na stanowisku Piskorzówek 14 wyznaczają pochówki szkieletowe nr 16 i 23. Ich klasyfikacja kulturowa jest trudna ze względu na brak elementów wyposażenia grobowego. Także analiza cech rytuału pogrzebowego nie daje jednoznacznej odpowiedzi w tej materii. Składanie do grobów silnie podkurczonych ciał, wskazujących na stosowanie kępowania, występuje dosyć powszechnie w młodszym neolicie i wczesnym okresie epoki brązu (B. Butent-Stefaniak 1999, s. 190). Analogiczne zabiegi znane są z licznych cmentarzyskach kultury unietyckiej Dolnego Śląska (m. in. J. Romanow 1973, s. 130; I. Lasak 1988, s. 59). Ślady cięcia zwłok stwierdzone na szkielecie w grobie nr 23, a brak czaszki w obiekcie nr 16, co nie koniecznie musi być wynikiem zniszczenia w efekcie płytkiego zalegania na granicy spągu obecnego poziomu próchniczego gleby (dekapitacja ?), lecz śladem zabiegów często potwierdzonych w praktykach pogrzebowych stosowanych przez ludność kultury amfor kulistych (T. Wiślański 1979, s. 294-295). Zwyczaj kawalkowania zwłok spotykany jest również na stanowiskach sepulkralnych kultury unietyckiej, chociaż już nie tak często jak w kulturach schyłkoweolitycznych (B. Butent-Stefaniak 1999, s. 195).

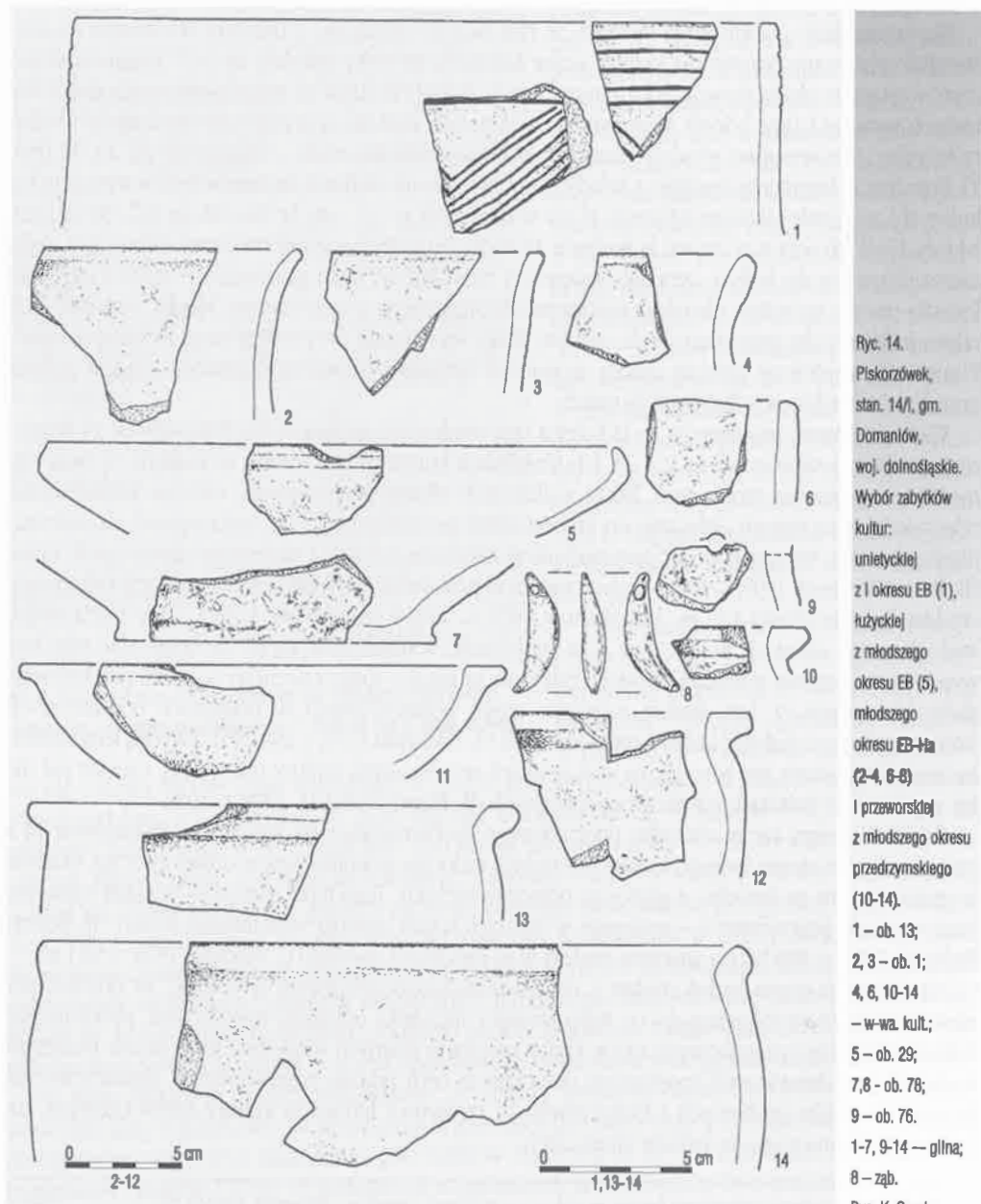
Gdy porównamy cechy obrządku pogrzebowego zaobserwowane na stanowisku Piskorzówek 14 z praktykami grzebalnymi ludności kultury unietyckiej, widoczne są jednak pewne odstępstwa (np. ułożenie w grobie 23 ciała na brzuchu, a głowy na północny-wschód). Tego typu zjawisko – większa różnorodność w rytuale pogrzebowym – występuje w starszych fazach rozwoju wspomnianej kultury (B. Butent-Stefaniak 1999, s. 190-192), a znacznie rzadziej w jej młodszych okresach (J. Machnik 1978, s. 98 i n.).

Na obecnym etapie badań można z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, że obydwa pochówki są sobie współczesne, na co wskazywałaby niewielka odległość między nimi, podobna głębokość wkopania jam grobowych czy w końcu orientacja zmarłych względem stron świata. Natomiast w świetle przedstawionych spostrzeżeń dotyczących cech rytuału pogrzebowego, uprawnione jest łączenie zespołów grobowych z Piskorzówka 14 zarówno z ludnością kultury amfor kulistych, jak i starszymi fazami rozwoju kultury unietyckiej².

² Dokładniejsze określenie chronologii będzie możliwe po otrzymaniu wyników datowania metodą ¹⁴C.

Bez dodatkowych badań na stanowisku kwestią nierozstrzygniętą pozostanie czy obydwa pochówki tworzyły niewielką nekropolę, czy też wchodziły w skład rozleglejszego cmentarzyska. Zostały one bowiem odkryte przy granicy wykopu i nie można wykluczyć ewentualnej obecności dalszych zespołów grobowych na południe i południowo-zachód od linii rozgraniczającej inwestycję.

Poza wspomnianymi grobami, na wczesną epokę brązu można datować także nieliczne fragmenty ceramiki, które wystąpiły na złożu wtórnym w obiekcie nr 13 (ryc. 14: 1).

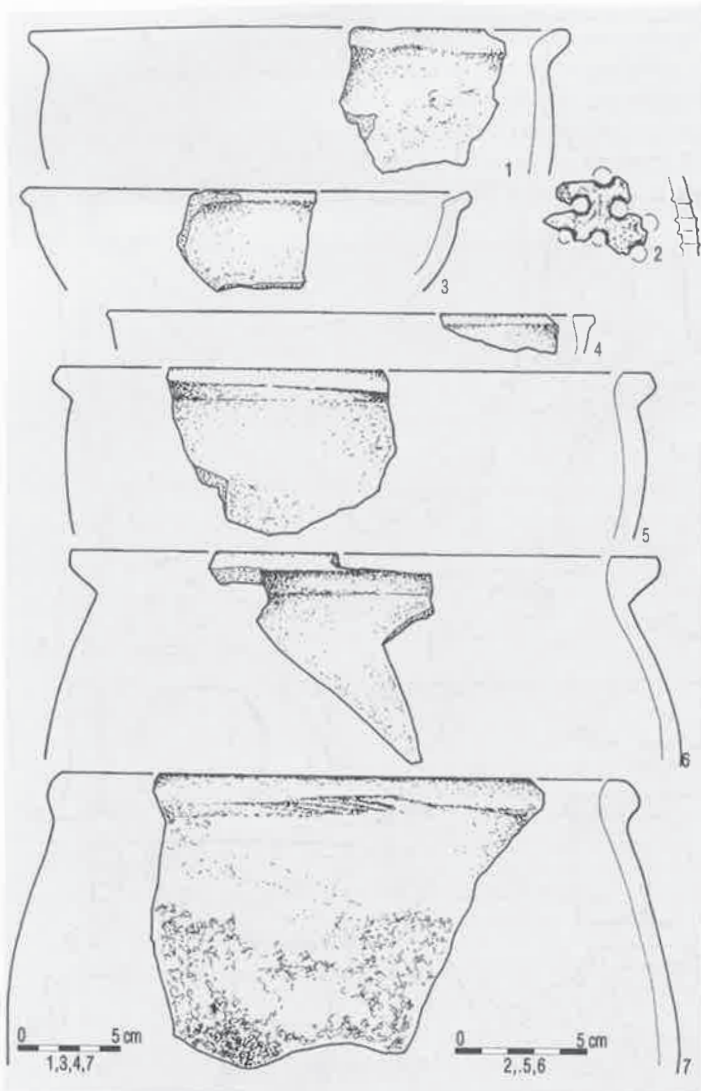
Ryc. 14.
Piskorzówek,
stan. 14/I, gm.
Domanów,
woj. dolnośląskie.
Wybór zabytków
kultur:
unietyckiej
z I okresu EB (1),
łużyckiej
z młodszego
okresu EB (5),
młodszego
okresu EB-*IIa*
(2-4, 6-8)
i przeworskiej
z młodszego okresu
przedrzymskiego
(10-14).
1 – ob. 13;
2, 3 – ob. 1;
4, 6, 10-14
– w-wa. kult.;
5 – ob. 29;
7, 8 – ob. 78;
9 – ob. 76.
1-7, 9-14 – glina;
8 – ząb.
Rys. K. Gorek.

Ryc. 15.
Piskorzówek, stan. 14/l.
Wybór zabytków
kultury przeworskiej
z młodszego okresu
przedrzymskiego.
1-15 – ob. 19
1-3, 5-15 – glina;
4 – kamień.
Rys. K. Gorek.

Znacznie wyraźniej reprezentowana jest kolejna faza zasiedlenia stanowiska przez ludność kultury łużyckiej w epoce brązu i w okresie halsztackim, z którą można łączyć 18 obiektów archeologicznych (nr 13, 15, 17, 18, 20, 24, 25, 28, 29, 31, 35, 44, 51, 54, 56, 63, 76, 79). Na młodszy okres epoki brązu datowany jest obiekt nr 29, w którym wystąpiła m. in. miska z zagiętymi do wewnątrz brzegami (ryc. 14:5). Przeważająca część obiektów reprezentująca kulturę łużycką jest datowana na okres halsztacki lub szerzej na młodszą epokę brązu i okres halsztacki (ryc. 14: 2-4, 6-8). Pozyskany materiał ceramiczny był silnie rozdrobniony, co stwarzało trudności przy rekonstruowaniu form naczyń, a przez to i precyzyjniejszemu datowaniu. Dlatego trudno jest stwierdzić czy odkryte obiekty wchodziły w skład jednej osady funkcjonującej na przełomie młodszego okresu epoki brązu i okresu halsztackiego, czy też dokumentują kilkakrotne zasiedlenie omawianego stanowiska. Obiekty związane

Ryc. 16. Piskorzówek, stan. 14/I. Wybór ceramiki kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego. 1-5 - ob. 22; 6-7 - ob. 34. 1-7 - glina. Rys. K. Gorek.

71, 76). Ilość i stan zachowania ceramiki naczyniowej pozwala w tym przypadku na dokładniejsze uściślenie czasu funkcjonowania osady.

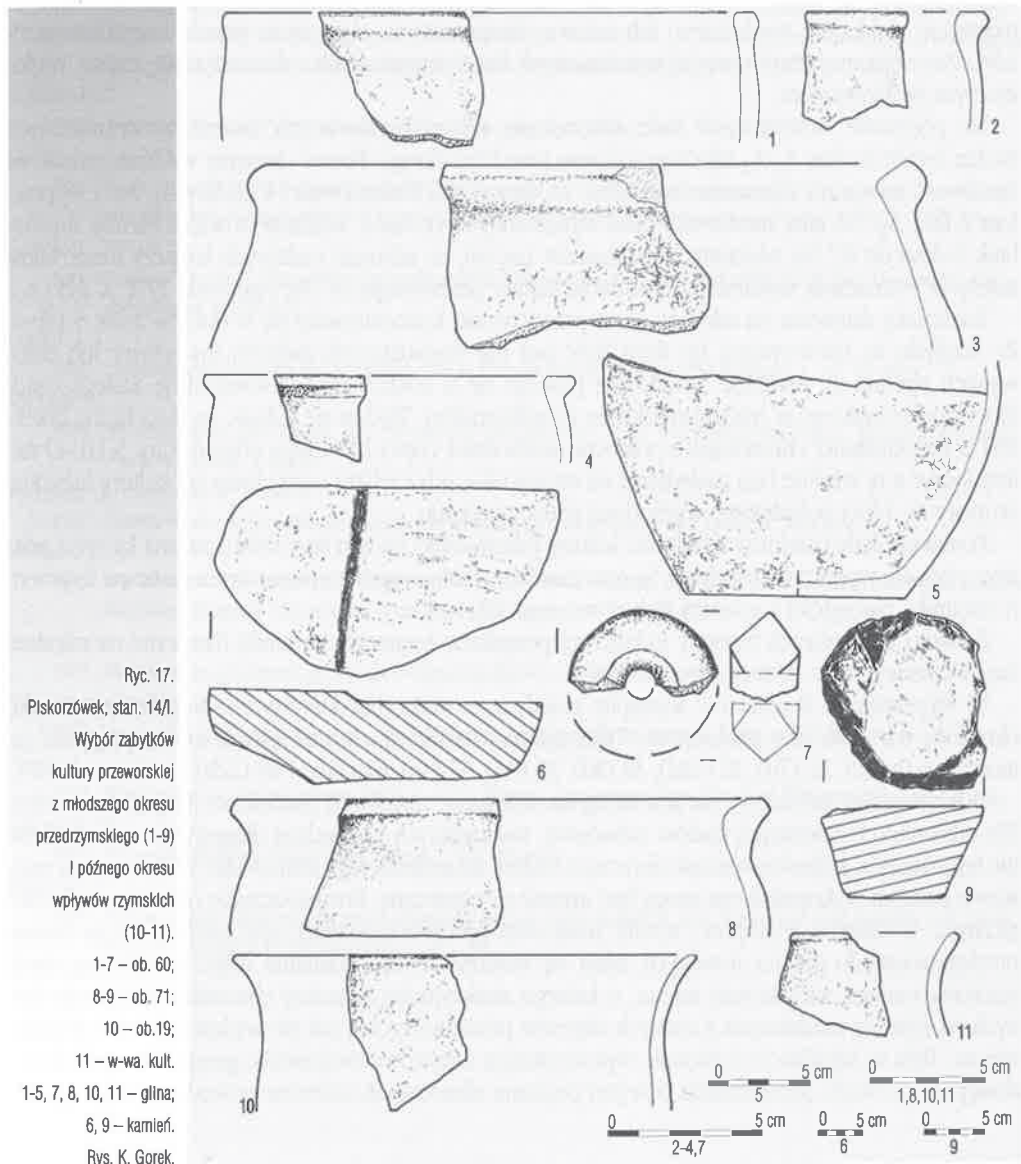
Najliczniej na omawianym stanowisku wystąpiły garnki lub formy garkowate. Na podstawie zachowanych fragmentów, naczynia można zaliczyć do egzemplarzy bez szyjki, o niskim brzegu wyodrębnionym przez zgrubienie, często wielokrotnie fasetowanym (ryc. 14: 13, 14; 15: 5, 7; 16: 1, 5, 6, 7; 17: 1, 3, 8). Niektóre z nich noszą ślady chropowacenia powierzchni (ryc. 16: 1, 7), które wystąpiło również na trudnych do morfologicznego zakwalifikowania fragmentach (ryc. 14: 13; 17: 5). Chronologię tych naczyń można określić na I-II fazę rozwojową kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim (E. Dąbrowska 1988, s. 28 i n.; G. Martyniak, R. Pastwiński, S. Pazda 1997, s. 77 i n.).

z omawianą kulturą zlokalizowane są na znacznej długości wydzielonego do badań obszaru, koncentrując się głównie w obrębie arów 2-20c-d. Ich ilość w kierunku pasa autostradowego ulegała wyraźnemu zmniejszeniu.

Pojawienie się osadnictwa ludności kultury łużyckiej na tym stanowisku może mieć związek ze zmianami klimatycznymi przypadającymi najprawdopodobniej na IV okres epoki brązu, doprowadzając do podniesienia się poziomu wód podziemnych (H. Chmal 2000b). Położony w zakolu rzeki obszar wysoczyzny stanowił bardzo atrakcyjny pod względem osadniczym teren. Mógł on być wykorzystywany przez tą samą grupę ludzką, której ślady pobytu odkryto na leżącym po przeciwnej stronie Małej Żurawki Piskorzówku 11 (ryc. 2). Porzucenie osiedla na tym stanowisku wiązało się ze wspomnianymi zmianami klimatycznymi (por. art. w tym tomie, A. Kosicki, W. Waniek).

Kolejny etap zasiedlenia Piskorzówka 14 można łączyć z kulturą przeworską. W przypadku opisywanego stanowiska relikty osadnictwa datowane są przede wszystkim na młodszy okres przedrzymski. Ceramika charakterystyczna dla tej fazy jej rozwoju (ryc. 14: 10-14; 15: 1-15; 16: 1-7; 17: 1-5, 8) wystąpiła w wypełnieniach obiektów uznanych za półziemianki (nr 19, 77) lub jamy gospodarcze (nr 22, 34, 36, 40, 45, 60,

Misy reprezentują drugą co do wielkości grupę naczyń. Niemal wszystkie zrekonstruowane formy miały brzegi wyodrębnienie poprzez wyraźne zgrubienie oraz dodatkowo często fasetowane krawędzi (ryc. 14: 11; ryc. 15: 2, 9, 14; ryc. 16: 3,4). Są to cechy pozwalające wymienione egzemplarze zaliczyć do mis "lateńskich", którą to nazwę, ze względu na ich charakterystyczność, odrębność oraz wyraźny związek z fazą przedrzymską kultury przeworskiej, nadano grupie naczyń z cementaryzka w Ciecierzynie (G. Martyniak, R. Pastwiński, S. Pazda 1997, s. 50 i n.). Pozycja chronologiczna tych form ceramicznych jest identyczna z wcześniej wymienionymi garnkami. Pewne egzemplarze mają jednak cechy typowe przede wszystkim dla fazy I – np. misa z szerokim brzegiem (ryc. 14: 11, ryc. 15: 9, ryc. 16: 3) (T. Dąbrowska 1988, s. 28).

Ostatnią wydzieloną kategorią naczyń o identycznej chronologii są kubki. Charakteryzują się niskim, zgrubionym i najczęściej fasetowanym brzegiem, słabym profilowaniem, doniczkowatym brzuścem (ryc. 14: 12; ryc. 15: 1, 2, 11, 15; ryc. 17: 2). Podobne formy wyróżnione na cmentarzysku w Ciecierzynie zostały określone jako tzw. typ lateński i związane są z najstarszymi pochówkami na tym stanowisku (G. Martyniak, R. Pastwiński, S. Pazda 1997, s. 50 i n.). Także i w tym zbiorze są pewne elementy – poziome ucho (ryc. 15: 6) – bardziej typowe dla najstarszej fazy rozwoju kultury przeworskiej (T. Dąbrowska 1988, s. 28).

Zasób zrekonstruowanych form ceramicznych, dosyć ubogi, ograniczający się do mis, kubków oraz garnków, jest jednak typowy dla najstarszych faz rozwoju kultury przeworskiej (T. Dąbrowska 1988, s. 28). Wszystkie naczynia charakteryzują się starannym wykonaniem. Ich powierzchnie są najczęściej dokładnie wygładzane, lub celowo chropowate, dotyczy to przede wszystkim garnków. Zewnętrzne partie krawędzi wymienionych form ceramicznych odznaczają się często wielokrotnym profilowaniem.

Na podstawie omówionych cech, chronologię scharakteryzowanych inwentarzy ceramicznych można ustalić na fazy A₁-A₂ młodszego okresu przedrzymskiego. Pewne elementy wskazują jednak na możliwość zawężenia datowania osadnictwa na stanowisku Piskorzówek 14 do fazy A₁, bądź jej przełom z fazą A₂. Na taką możliwość, poza wymienionymi cechami, wskazuje również niemal zupełny brak (udział do 0,7 %) zdobionych fragmentów naczyń, co zdaniem niektórych badaczy uznać także należy za wyznacznik najstarszej fazy rozwoju kultury przeworskiej (A. Niewęglowski 1972, s. 243 i n.).

Znaleziska datowane na młodszy okres przedrzymski koncentrowały się w obrębie arów 5-13b-d. Ze względu na towarzyszącą im dużą ilość jam nie posiadających żadnych inwentarzy lub datowanych ogólnie na pradziej, trudno jest pokusić się o dokładniejszą rekonstrukcję zasięgu osadnictwa przeworskiego w młodszym okresie przedrzymskim. Wydaje się jednak, że dużą liczbą obiektów o nieokreślonej chronologii z północno-wschodniej części badanego obszaru (ary 5-11b-c) należy łączyć z tą właśnie fazą zasiedlenia na stanowisku, gdyż relikty osady ludności kultury lużyckiej skupiały się bliżej południowo-wschodniej granicy wykopu.

Ponowne ślady osadnictwa ludności kultury przeworskiej na tym stanowisku można łączyć z późnym okresem wpływów rzymskich. Są one znacznie słabiej reprezentowane przez nieliczne fragmenty ceramiki, najczęściej z warstwy kulturowej (ryc. 17: 10-11).

Ponadto z eksploracji warstwy kulturowej pozyskano fragmenty ceramiki datowane na młodsze fazy wczesnego oraz późnego średniowiecza.

W wypełniakach 8 obiektów wystąpiły pojedyncze, mało charakterystyczne fragmenty ceramiki, określone wstępnie jako pradziejowe. Taką ogólną klasyfikację chronologiczną można przypisać jamom nr 6 (ar 5c), 12 (7d), 32 (12d), 38 (9d), 39 (9d), 57 (4c), 61 (11b) i 69 (22b).

Odkryte relikty zabudowy nie pozwalają na określenie charakteru osadnictwa na tym stanowisku. Nie odsłonięto ewidentnych śladów zabudowy, wskazujących na bardziej długotrwałe zamieszkiwanie tego miejsca. Jednakże wnioski dotyczące historii zasiedlenia tego stanowiska, budowane na podstawie naszych wykopalisk, nie mogą być uznane za ostateczne. Rozmieszczenie obiektów archeologicznych w obrębie wykopów, wyniki prospekcji powierzchniowych oraz ukształtowanie terenu przylegającego do granicy inwestycji, zdają się wskazywać, że badaniami objęto peryferyjną strefę zamieszkiwanego wielokrotnie terenu, o którego atrakcyjności świadczy chociażby ilość stwierdzonych na nim faz osadniczych z różnych okresów pradziejowych i, jak się wydaje, także ze średniowiecza. Była to lokalizacja doskonale wykorzystująca miejscowe środowisko geograficzne, z bliskim dostępem do wody, jednocześnie powyżej poziomu okresowych zalewów powodziowych.

Bibliografia

- Behr J., Tietze O.
1912 *Geologische Karte von Preussen und benachbarten Bundesstaaten*, 1:25 000, Bl. Rotsürben, Berlin.
- Butent-Stefaniak B.
1997 *Z badań nad stosunkami kulturowymi w dorzeczu górnej i środkowej Odry we wczesnym okresie brązu*, Wrocław - Warszawa - Kraków.
- Chmal H.
2000a *Wstępna charakterystyka geomorfologiczno-geologiczna stanowiska Piskorzówek 14*, Badania finansowane przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej w ramach programu "Trakt". Maszynopis dostępny w IAE PAN O/Wrocław.
2000b *Wstępna charakterystyka geomorfologiczno-geologiczna stanowiska Piskorzówek 11*. Badania finansowane przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej w ramach programu "Trakt". Maszynopis dostępny w IAE PAN O/Wrocław.
- Dąbrowska T.
1988 *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia - zasięg - powiązania*, Warszawa.
- Gediga B., Kosicki A.
1996 *Badania archeologiczne przeprowadzone w związku z projektowaną budową autostrady A-4 na odcinku woj. wrocławskiego (Ocena zagrożeń stanowisk archeologicznych)*. Maszynopis dostępny w IAE PAN O/Wrocław.
- Kosicki A., Waniek W.
zob. niniejszy "Raport..." *Ratownicze badania wykopaliskowe na stanowisku Piskorzówek 11, gm. Domaniów, woj. dolnośląskie*, s. 218-233.
- Lasak I.
1988 *Cmentarzysko ludności kultury unietyckiej w Przecławicach*, Studia Archeologiczne, t. 18, Wrocław.
- Machnik J.
1978 *Wczesny okres epoki brązu, [w:] Prahistoria ziem polskich*, t. III: *Wczesna epoka brązu*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, s. 9-136.
- Martyniak G., Pastwiński R., Pazda S.
1997 *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Ciecierzynie, gmina Byczyna, woj. opolskie*, Wrocław.
- Michalski J.
1983 *Zagadnienia systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (Ze studiów nad osadami otwartymi kultury lużyckiej)*, Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne, t. 5, s. 135-195.
- Niewęglowski A.
1972 *Mazowsze na przełomie er*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Niesiołowska-Hoffman A.
1963 *Ze studiów nad budownictwem plemion kultury lużyckiej, Slavia Antiqua*, t. 10, s. 25-130.
- Pyrgała J.
1972 *Mikroregion osadniczy między Wisłą a dolną Wkrą w okresie rzymskim*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Vakarelski Ch.
1965 *Etnografia Bułgarii, Prace Etnologiczne*, t. VII, Wrocław.
- Wiślański T.
1979 *Dalszy rozwój ludów neolitycznych. Plemiona kultury amfor kulistych, [w:] Prahistoria ziem polskich*, t. II: Neolit, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, s. 261-299.